

## РОЗДІЛ VI. ПІДГОТОВКА, ПЕРЕПІДГОТОВКА ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УЧИТЕЛІВ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

УДК 378.016:37.091.12.011.3–051

**С. С. Агапшук**

Національний педагогічний  
університет імені М. П. Драгоманова

### ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

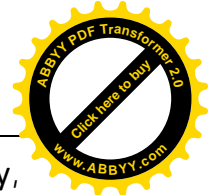
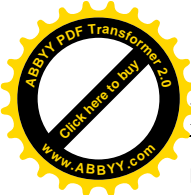
*У статті подано стисле визначення проблем та перспектив формування компетентностей майбутніх учителів з метою забезпечення готовності до професійної діяльності. Розкрито значення фахових та методичних дисциплін, предметів психолого-педагогічного циклу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Наведено орієнтовний план дослідження сформованості компетенцій у майбутніх учителів.*

**Ключові слова:** компетентність, навчально-виховний процес, адаптація до професійної діяльності, вміння та навички педагога, фахові та методичні дисципліни, предмети психолого-педагогічного циклу.

**Постановка проблеми.** В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та загального технічного прогресу традиційна система навчання, що полягає в засвоєнні знань, наданих учителем на уроці, вичерпала себе. Активний представник сучасного суспільства має вміти швидко адаптуватися до змін умов діяльності, оволодівати значним обсягом інформації за короткі терміни, вміти застосовувати здобуті знання у різноманітних ситуаціях. Людина вчиться протягом життя, але саме школа є головним трампліном на шляху розвитку особистості. Тож на плечі педагога XXI століття покладена місія навчити учнів самостійно вчитися, мислити, формувати мету, визначати засоби досягнення цілей та активно діяти. Та чи готові самі працівники освітньої галузі до значної модернізації своєї діяльності?

Саме тому необхідно звернути увагу на підготовку фахівців педагогічної галузі, адже замало теоретично підготувати майбутнього спеціаліста, необхідно сформувати вміння ефективно застосовувати знання у процесі професійної діяльності та мотивувати до постійного саморозвитку і самоосвіти протягом життя. Отже, проблема формування компетентностей майбутніх педагогів є досить актуальною.

**Аналіз актуальних досліджень.** Процес формування якостей, значущих для майбутніх учителів, у своїх працях розглядали Б. Г. Ананьєв, С. І. Архангельський, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Н. В. Кузьміна та ін. Різноманітні також підходи авторів до визначення професійної компетентності вчителя. Так, Н. В. Кузьміна [4, 36] розглядає компетентність як уміння педагога формувати особистість учня



в умовах навчально-виховного процесу та виділяє спеціальну, методичну, психолого-педагогічну та аутопсихологічну компетентності. А. К. Маркова [5, 84] визначає компетентність учителя через співвідношення його професійних знань та вмінь з психологічними якостями. В. Ю. Кричевський [3, 27] виділяє функціональну, інтелектуальну, ситуативну та соціальну компетентності.

Проте, незважаючи на різноманіття теоретичних досліджень у сфері формування компетентностей майбутніх учителів, процес підготовки спеціалістів у вищих педагогічних закладах усе ще не досконалий. Значна кількість випускників, навіть набувши певного педагогічного досвіду, зазначає труднощі та недостатньо готові до реалізації освітньої діяльності в сучасній школі.

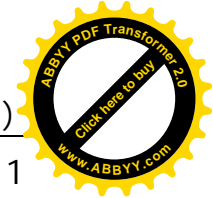
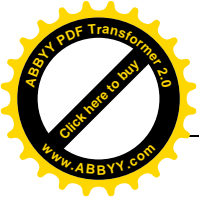
**Мета статті** – з'ясувати проблеми та перспективи формування компетентностей майбутніх учителів з метою забезпечення готовності до професійної діяльності. Адже лише врахування умов ефективної професійної адаптації педагогів у здійсненні підготовки майбутніх учителів забезпечить успішність у подальшій професійно-педагогічній діяльності в умовах інноваційних перетворень.

**Виклад основного матеріалу.** За словником педагогічна компетентність визначається як «володіння вчителем необхідною кількістю знань, вмінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [2, 62].

Аналізуючи численні науково-методичні джерела та спілкуючись з досвідченими педагогами, можна зробити висновок про найважливіші та найбільш значущі у професійній діяльності компетенції сучасного педагога (табл. 1).

У формуванні компетентного педагога під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі велику роль відіграють методичні дисципліни, основними завданнями яких є:

- ознайомлення студентів з особливостями навчально-виховного процесу сучасної школи;
- опанування методів та методичних прийомів навчання;
- розвиток інтересу до педагогічної діяльності, творчої активності та професійної самореалізації;
- оволодіння вміннями організовувати педагогічний процес.



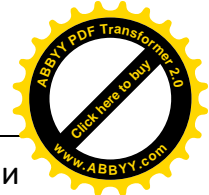
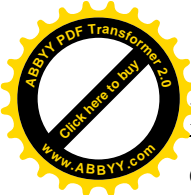
Таблиця 1

Професійно-педагогічна компетентність		
Теоретичний компонент	Практичний компонент	Соціально-психологічний компонент
- ґрунтовне знання теоретичного матеріалу з предмета; - знання методологічних основ викладання предмета	- вміння пояснювати навчальний матеріал; - варіювання педагогічними методами та прийомами; - вдалий підбір педагогічних технологій; - ораторська майстерність та вміння вести дискусії	- спрямованість на педагогічну діяльність; - прагнення особистісного та професійного зростання; - вміння протистояти професійному вигоранню; - емоційна стабільність; - всебічна розвиненість; - комунікативні навички

Саме на заняттях з методики студенти здобувають знання, уміння і навички, засвоюють прийоми їх реалізації у процесі педагогічної діяльності. Відбувається орієнтація в предметній галузі школи, оволодіння сучасними педагогічними технологіями, ознайомлення з вітчизняним та зарубіжним педагогічним досвідом, виявляється креативність і творчий потенціал студентів як майбутніх учителів. Діяльність студентів під час практичних занять з методики повинна спрямовуватися на моделювання інноваційної діяльності вчителя в умовах навчально-виховного процесу школи, вирішення системи педагогічних завдань, моделювання та проектування педагогічної діяльності з використанням різноманітних методів та засобів навчання, ігрових технологій та можливостей сучасної комп'ютерної техніки.

Закріплення засвоєних на аудиторних заняттях теоретичних знань відбувається під час проходження педагогічних практик, що дають можливість діагностувати методичну підготовку студентів на основі проведених навчальних занять, мотивувати майбутніх учителів до саморозвитку та самоосвіти, контролювати та своєчасно коригувати педагогічну діяльність студентів. Педагогічна практика в умовах вищого навчального закладу, з одного боку, виступає як перевірка професійних якостей майбутнього вчителя, а з другого боку, є найважливішим етапом формування педагогічних здібностей, прояву їх у самостійній педагогічній діяльності. При цьому студент-практикант виступає в різних функціональних позиціях: організатора навчально-виховної діяльності учнів та організатора власної діяльності, зміст якої є для нього особливим предметом усвідомлення, аналізу та оцінки. Система завдань, що пропонується студентам під час педагогічних практик, варіюється залежно від етапу освітньої підготовки студентів.

На рівні з методичними дисциплінами у формуванні компетентного вчителя важливу роль відіграють дисципліни психолого-педагогічного циклу, основними

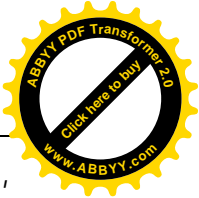
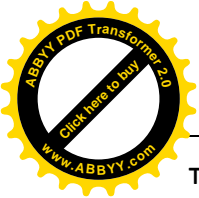


функціями яких є: ознайомлення з психолого-педагогічними характеристиками дітей різного віку з метою узгодженості педагогічної діяльності вчителів з психологічними можливостями учнів, вироблення здатності до самоаналізу та рефлексії, уміння здійснювати психологічний аналіз аспектів сучасної освіти. Крім того, саме на заняттях з педагогіки студенти вперше ознайомлюються з принципами та формами навчання, з історичними тенденціями розвитку освіти, провідними педагогічними ідеями відомих вітчизняних та зарубіжних учених.

Проте останнім часом великого значення набуває проблема впровадження методичного компонента у викладання фахових дисциплін неметодичного циклу, що входять у систему підготовки майбутніх учителів. За таких умов організації навчального процесу студентів вищих педагогічних закладів формування методичних умінь буде відбуватися не лише на заняттях з методики, а впродовж усього періоду навчання у ВНЗ, що справлятиме значний вплив на формування теоретичних компетенцій з різноманітних предметних галузей у майбутніх учителів. Таким чином буде підвищуватися практичне значення дисциплін, активізуватиметься мотивація студентів до педагогічної діяльності та міцнішатиме система міжпредметних зв'язків, що забезпечить можливість уникнути дублювань навчального матеріалу з предметів у методичних дисциплінах та збільшення навчальних годин для практичної і творчої діяльності студентів на заняттях з методики.

Важливе значення у підготовці майбутніх учителів відіграють також дисципліни за вибором студентів з циклу загальнопрофесійної підготовки фахівців. Саме ці дисципліни здатні поповнити скарбницю знань студентів, розширити спектр їх обізнаності з предметів, упровадити особистісно орієнтований компонент у процес педагогічної підготовки, адже кожен зможе обрати з переліку запропонованих дисциплін саме ту, що підкреслить його індивідуальні фахові особливості, допоможе ліквідувати прогалини у знаннях чи вдосконалити певні професійні навички. Оскільки саме на цих курсах можливі різноманітні варіативні комбінації з різних галузей знань (методика, педагогіка, психологія), вони можуть значно поліпшити процес подальшої адаптації молодих спеціалістів.

З метою формування соціально-психологічної та комунікативної компетенції, що пов'язані з готовністю майбутніх учителів до вирішення професійних завдань та колективної праці, необхідно забезпечити тісну співпрацю і взаємодію вчителів шкіл та студентів не лише під час педагогічної практики, а й протягом усього періоду навчання в університеті. Ця взаємодія може мати індивідуальну та колективну форми проведення та забезпечуватися шляхом участі студентів у виїзних засіданнях викладачів фахових кафедр на базах шкіл, активної допомоги студентів в організації та проведенні навчально-виховних заходів шкіл (олімпіади, конкурси, предметні



тижні тощо), участі вчителів у засіданнях студентських проблемних груп та гуртків, відвідування студентами атестаційних та відкритих уроків, організації методичних семінарів та конференцій (схема 1).

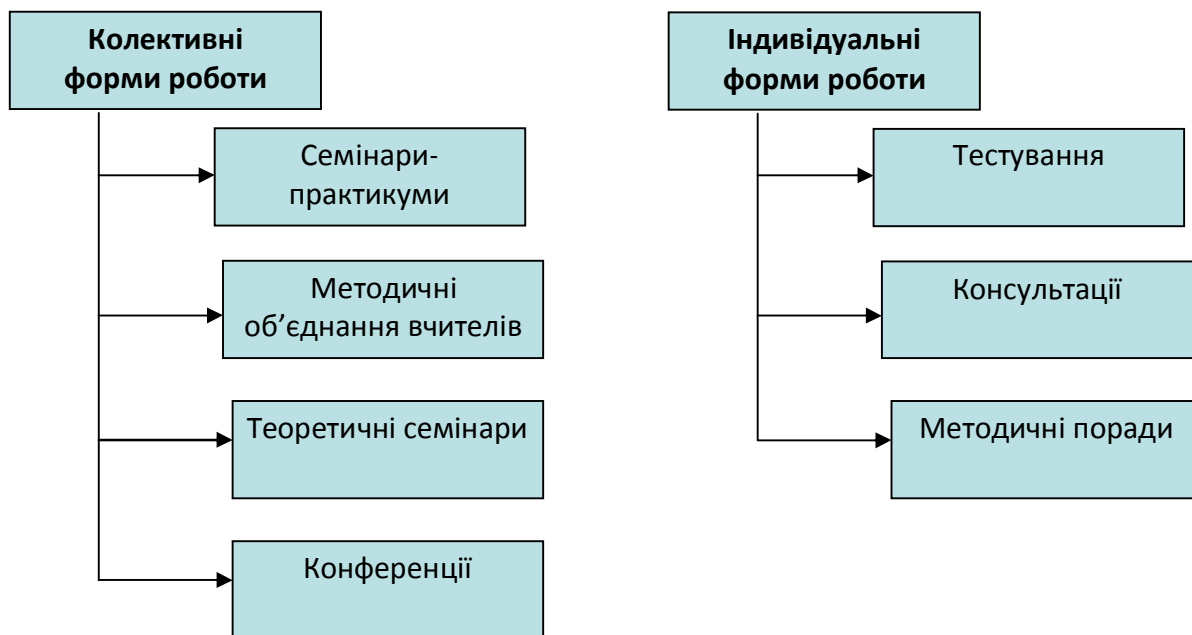


Схема 1. Форми взаємодії студентів і вчителів

Процес формування компетентностей майбутніх педагогів, як і будь-який компонент навчально-виховного процесу, потребує постійної діагностики та контролю. Сформованість теоретичних і практичних компетенцій можна перевіряти під час заліково-екзаменаційної сесії, проте все ж таки необхідно внести певні зміни у структуру екзаменаційного білета. Оскільки ми маємо на меті формування творчої особистості, то завдання екзаменаційних білетів доцільно поділити на рівні: репродуктивний, пошуковий і творчий. Перевірка психологічних компетенцій може здійснюватися шляхом співбесід, анкетувань, проєктивних методик.

У цілому послідовність етапів діагностики рівня сформованості компетенцій у майбутніх учителів можна подати у вигляді схеми 2.

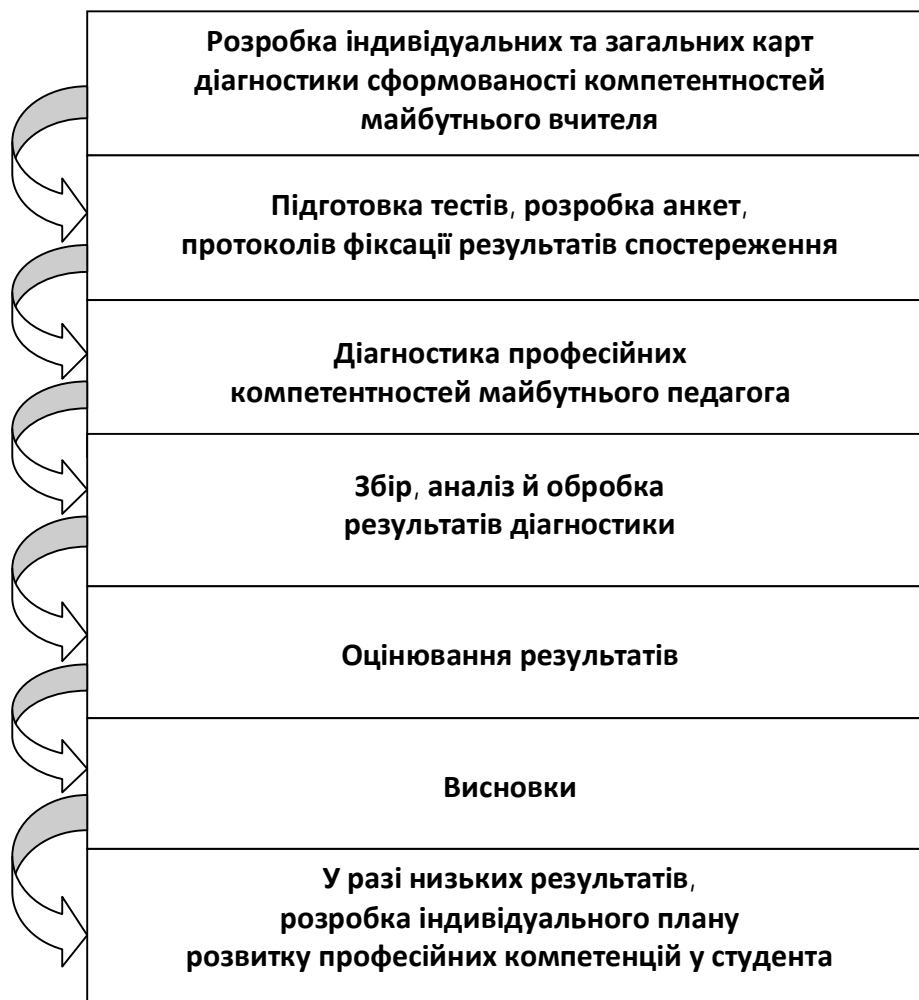


Схема 2. Етапи дослідження сформованості компетенцій.

Своєчасна діагностика сформованості компетентностей дозволить ліквідувати прогалини в підготовці майбутніх учителів.

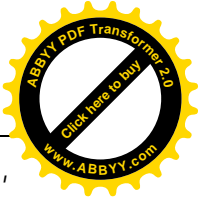
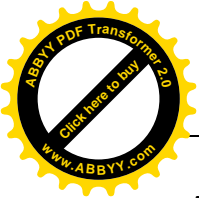
**Висновки.** На сучасному етапі розвитку освіти вимоги до підготовки педагогічних кадрів змінюються. Сьогодні педагог має не лише володіти теоретичними знаннями та практичними навичками роботи, а й вільно орієнтуватися в освітньому просторі, активно залучатися до творчого процесу навчання учнів. Це, у свою чергу, вносить зміни у процес підготовки педагогічних кадрів. Традиційні методи підготовки фахівців освітньої галузі вже не відповідають вимогам інноваційних технологій, адже всі вони переважно орієнтовані на механічну передачу знань та часткове засвоєння навичок. Суспільство ж потребує активних, творчих діячів освітньо-виховного простору, тобто компетентного спеціаліста.

Поняття педагогічної компетентності вже посіло чинне місце в парадигмі сучасної освіти та є в подальшому передумовою успішної професійної діяльності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе. Его закономерности, основы и методы / С. И. Архангельский. – М. : Высшая шк., 1980. – 368 с.





2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр Академия, 2000.
3. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В. Ю. Кричевский. – М. : Педагогика, 1987. – 67 с.
4. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина. – Гомель : ГГУ, 1976. – 57 с.
5. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Советская педагогика, 1990. – № 8. – С. 82–88.

### РЕЗЮМЕ

**С. С. Агапшук.** Формирование компетентностей будущих учителей как залог успешной профессиональной деятельности.

*В статье представлено краткое определение проблем и перспектив формирования компетентностей будущих учителей с целью обеспечения готовности к профессиональной деятельности. Раскрыто значение профессиональных и методических дисциплин, предметов психолого-педагогического цикла в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов. Приведен ориентировочный план исследования сформированности компетенций будущих учителей.*

**Ключевые слова:** компетентность, учебно-воспитательный процесс, адаптация к профессиональной деятельности, умения и навыки педагога, профессиональные и методические дисциплины, предметы психолого-педагогического цикла.

### SUMMARY

**S. Agapshuk.** Competency of future teachers as a guarantee of successful professional work.

*The article includes a brief definition of problems and perspectives of future teachers' competencies in order to ensure readiness for professional activities. It reveals the professional and methodological disciplines and subjects of psychological and pedagogical cycle in the process of training future professionals. The article presents a tentative plan to study the formation of competencies of future teachers.*

**Key words:** competence, the educational process, adapting to the professional activities, skills of the teacher, professional and methodical discipline, subjects of psychopedagogical cycle.

УДК 37.041:371.14

**М. М. Бараболя**

Вінницький коледж НУХТ

### ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*У статті виділено й описано ознаки реформування вищої і середньої школи. проаналізовано їх вплив на професійний розвиток учителя математики. Більш детально описано вплив використання кредитно-трансферної системи організації навчального процесу, вдосконалення освіти дітей з вадами психофізичного розвитку та дітей національних меншин у системі закладів суспільного виховання; оновлення змісту природничо-математичної освіти.*

**Ключові слова:** професійна компетентність, вища освіта, середня освіта, реформи освіти, вчитель математики, професійний розвиток, профільне навчання, інноваційні технології.

**Постановка проблеми.** На сучасному етапі розвитку освіти в Україні